

Rolul mediului natural (munți, păduri, bălți) în menținerea elementului autohton la nord de Dunăre în secolele III – VII P.C.

Maria Comșa

În studiul complicatului proces de etnogeneză a poporului român factorul privind mediul natural a fost puțin luat în seamă de către diferiți specialiști. Astfel se explică unele greșeli care se întâlnesc mai ales la unii specialiști străini care așează diferite populații venite pe teritoriul țării noastre în epoca migrațiilor în zone geografice cu o climă și o vegetație în care acestea niciodată nu ar fi putut trăi, sau sunt fixate treceri peste Carpați prin locuri care cu greu pot fi străbătute chiar în zilele noastre.

Din această cauză se impune ca, pe viitor, specialiștii să acorde o atenție mai mare raportului om-natură, care după părerea noastră poate să dea un răspuns științific unor probleme fundamentale din istoria poporului român, considerate de către unii drept “o enigmă și un miracol istoric”.

În cele ce urmează vom încerca să explicăm rolul pe care l-a avut relieful și, legat de el, vegetația în stăvilirea pătrunderii pe teritoriul țării noastre a anumitor populații în migrație, pe de o parte, și în menținerea elementului autohton, pe de altă parte.

După cum se știe, teritoriul țării noastre este foarte armonios alcătuit. În zona extracarpatică el coboară dinspre Carpații Meridionali către Dunăre și Marea Neagră, dinspre Carpații Orientali spre Prut și Marea Neagră, dinspre munții Apuseni spre Câmpia Tisei. Aceeași situație se remarcă și în Transilvania, unde dinspre “coroana” Munților Carpați și a Munților Apuseni relieful coboară spre cursul mijlociu al Mureșului. Întreg acest spațiu (cu unele depășiri ale granițelor politice actuale) în secolele I a.H. – I p.H., a fost locuit de Daci și

Geți¹. După datele transmise de izvoarele literare antice Dacia ocupau mai ales zonele de munte și piemontane², în timp ce Geții de același neam cu Dacii³ erau răspândiți în Moldova până la Marea Neagră, iar în Muntenia ei locuiau în zona de dealuri mai joase și în câmpie, ocupând mai ales silvo-stepa ca și terenurile din preajma bălților, care până nu demult erau înșirate de-a lungul malului stâng al Dunării. Teritoriul de azi al Dobrogei fusese locuit până la venirea Romanilor de asemenea de Geți până în preajma litoralului Mării Negre⁴, care după cum se știe fusese colonizat de Greci.

Unitatea teritorială a populației daco-getice a fost întreruptă de cucerirea romană.

Dacă cucerirea de către Romani a Dobrogei era dictată în primul rând de rațiuni strategice, la fixarea granițelor provinciei **Dacia** considerăm că Imperiul roman a avut în vedere nu numai probleme de ordin economic și politic (slăbirea puterii politice a dacilor, cucerirea zăcămintelor de fier, cupru, sare și mai ales de aur), ci și factori de ordin climatic⁵.

După fixarea granițelor Daciei romane și părăsirea castrelor romane din zona subcarpatică a Munteniei și din sudul Moldovei, în Câmpia Română, în timpul împăratului Hadrian (aproximativ în anii 117-118), își fac apariția sarmații. În părțile de vest ale țării noastre, pe la începutul secolului al III-lea vin sarmații-iazigi. Diferitele grupuri de sarmați, ajunși în zona extracarpatică a României, au ocupat în principal regiunea de stepă din estul și sud-estul

1 Pentru teritoriul locuit de geto-daci cf. C. Daicoviciu în **Istoria României**, I. București, 1960, p. 255-266 și izvoarele scrise menționate acolo; C.C. Giurescu și Dinu Giurescu, **Istoria Românilor**, I, București, 1974, p. 28-57.

2 C. Pliniu Secundus, **Naturalis Historia**, IV, 12, (25), 80, **Izvoare privind Istoria Romaniei** (în continuare = **Izvoare**), I, București, 1964, p. 403; Dio Cassius, **Historia Romanorum**, LXVII, 6, 2, **Izvoare**, I, p. 683; Florus, **Epitomes, Bellum Dacicum**, II, 28 (IV, 18) afirmă că dacii trăiesc nedeșliți de munți (**Dacii montibus inhaerent**). După noi izvorul se referă la dacii din Munții Banatului, cf. **Izvoare**, I, p. 525.

3 Strabon, **Geographia**, VII, 3, 12-13 (C.304), în **Izvoare**, I. 239; Dio Cassius, XXXII, 3, 16, "**Dacii quoque suboles Getarum sunt**" (= Dacii de asemenea sunt înrudiți cu geții).

4 În legătură cu geții din Dobrogea prețioase date ne-au rămas de la poetul Ovidiu, aflat în exil la Tomis (Constanța), cf. **Tristia**, I. 10, 14; II, 191; III, 3, 6; III, 9, 3-4; III, 14, 43; IV, 10, 110; V, 2, 46, 65-70; V, 5, 28; V, 7, 9-20; V, 7, 45-60; V, 10, 15-50; V, 10, 58; V, 12, 58; V, 13, 1; Idem, **Epistolae ex Ponto**, I, 2, 94; I, 5, 12; I, 5, 61-65; I, 5, 74; I, 7, 12; I, 8, 6; III, 2, 40; III, 5, 6.; IV, 2, 1-2; IV, 8, 84; IV, 13, 17; IV, 1, 2.; IV, 8, 84; **Ibidem**, 637-638; **Scholia in Ibis**, 637 ș.a. Cf. pasajele respective în **Izvoare**, I, p. 273-343.

5 Credem că romanii care se stabiliseră temporar în Muntenia și în vestul Moldovei în timpul cuceririi Daciei de către împăratul Traian în anii 105-106 și după aceea, în anul 117 în timpul împăratului Hadrian au părăsit aceste teritorii până la Olt nu numai datorită presiunii exercitate de sarmați ci și datorită climei mai aspre, mai ales din cauza Crivățului (vântul rece din timpul iernii) care făcea ca aici anotimpul rece să fie foarte greu de suportat pentru o populație venită dintr-o zonă cu climă mediteraneană.

Munteniei, din sudul Moldovei și de la est de Prut, pătrunzând în silvo-stepă doar în zonele cele mai accesibile, în special de-a lungul râurilor. În Muntenia, pe valea Buzăului și a Teleajenului, au ajuns până în zona de contact dintre câmpie și dealuri. Pătrunderea sarmaților în lunci și zăvoaie este limitată. În zona de silvo-stepă și de lunci, sarmații au conviețuit cu populația locală getică⁶.

Preferința lor pentru zonele de stepă se explică prin faptul că ei veneau pe teritoriul țării noastre din stepele din nordul Mării Negre. Sarmații nomazi și semi-nomazi, mari crescători de vite, în noile teritorii căutau locuri similare, potrivite cu economia lor și cu modul lor de trai.

Spre deosebire de sarmați, populația locală, carpică și daco-getică, ocupa cu precădere zonele de silvo-stepă, podiș, dealuri și munte⁷. Se știe însă că între noii veniți și autohtoni s-a stabilit un schimb de produse⁸, fapt care a dus treptat la sedentarizarea și apoi la asimilarea sarmaților.

Aceeași situație se constată și în părțile de vest ale țării, unde sarmații au ocupat mai ales regiunea de stepă, pătrunzând doar în chip excepțional în silvo-stepă, unde au conviețuit cu populația autohtonă dacică și mai târziu daco-romană⁹.

Aproximativ în anul 320, în Moldova și Muntenia, au apărut numeroase așezări și cimitire aparținând purtătorilor culturii Sântana de Mureș - Cerneahov, conduși de goți¹⁰.

În urma cercetărilor efectuate în ultimii ani, rezultă că la început purtătorii culturii Sântana de Mureș - Cerneahov, au ocupat în principal, o zonă de silvo-stepă cuprinsă între Nistrul mijlociu și până în regiunea aflată spre nord-est de

6 Pentru aria de răspândire a sarmaților pe teritoriul țării noastre în secolele II - III e.n. cf. Gh. Bichir, *Les Sarmates sur le territoire de la Roumanie*, în *Actes du VIII-e Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*. Beograd 9-15 septembre 1971, Beograd, 1971, p. 275-285 și harta de răspândire fig. 1; Idem, *Les Sarmats au Bas Danube, Dacia*, NS, XXI, 1977, pl. 1, p. 168 și p. 170-172, 196-197.

7 Pentru arealul de răspândire al carpilor și a daco-geților din Muntenia, cf. Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 17, 18 și pl. I-III; Idem, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, București, 1984, pl. 1/2. La descoperirile date de autor se mai pot adăuga și altele, mai ales în zona dintre Olt și Argeș.

8 În mormintele sarmatice apare frecvent ceramică autohtonă. În unele așezări ale dacilor din Muntenia au fost descoperite oglinzi de metal de tip sarmatic, iar în așezarea de la București-Militari s-a descoperit chiar un tipar pentru confecționarea unor astfel de oglinzi, Idem, *Les Sarmates au Bas Danube*, pl. 2 și pl. 3, p. 169; Idem, *Geto dacii...*, p. 51-53 și pl. LIV/1, p. 169.

9 Idem, *Les Sarmates sur le territoire de la Roumanie*, pl. 1; Idem, *Pătrunderea sarmaților la Dunărea de mijloc și de jos și relațiile lor cu geto dacii*, în *Muzeul Național*, III, 1976, p. 115-124, Egon Dömer, *Dacii și sarmații din secolele II-III e.n. în vestul României*, *Apulum*, IX, 1971, p. 681-692; Maria Comșa, *Dacia în epoca lui Constantin cel Mare și a urmașilor săi*, în *Pontica*, X, 1977, p. 217 și fig. 1.

10 - În legătură cu etapele de pătrundere a purtătorilor acestei culturi pe teritoriul României cf. Maria Comșa, *Dacia în epoca lui Constantin cel Mare*, p. 217-219.

cotul Niprului. Ulterior, comunitățile culturii s-au extins în toate direcțiile, spre sud ocupând și stepa dintre Nistru și Nipru (locuită mai înainte de diferite triburi sarmatice) până în apropierea țărmului Mării Negre¹¹.

Așadar, în primele decenii ale secolului al IV-lea, când purtătorii culturii pătrund în număr mai mare pe teritoriul României, ei ocupau deopotrivă atât regiuni de silvostepă cat și de stepă propriu zisă. Astfel se explică faptul că și în Moldova, Muntenia și sud-estul Transilvaniei ei preferă teritorii similare. În Muntenia și Moldova ei s-au așezat atât în zona de stepă, cât și în cea de silvostepă, ajungând treptat, de-a lungul văilor râurilor, până în apropierea dealurilor. În Transilvania într-o primă etapă ei au ocupat depresiunea cuprinsă între cotul Carpaților și munții Perșani, iar în timpul domniei împăratului Constans II (337-361), au ajuns până la Mureșul mijlociu și până la linia celor două Someșe.

Goții (populație germanică de pădure), urmați de diferite grupuri de sarmați (populații cu precădere de stepă, dar și unii aclimatizați în silvostepă!) și alte seminții, au venit în Moldova în contact cu carpicii, în Muntenia cu getodacii în curs de romanizare, precum și cu un anumit procent de populație romană, iar în sud-estul și estul Munteniei cu getodaci, alături de care mai persistau și diferite grupuri de sarmați. În sud-estul Transilvaniei (teritoriu ce făcuse parte din Dacia romană, care după anul 250 fusese ocupat de carpi), desigur au întâlnit atât daco-romani, cât și un anumit număr de carpi care se amestecaseră cu ei în a doua jumătate a secolului al III-lea¹².

Cauzele pentru care purtătorii culturii Sântana de Mureș-Cerneahov nu au pătruns pe teritoriul Olteniei în prima jumătate a secolului al IV-lea s-ar putea explica desigur și prin evenimentele politice (recucerirea unei părți a **Daciei** de către împăratul Constantin cel Mare și refolosirea **limes**-ului transalutan în sec. al IV-lea¹³, dar o anumită influență a avut, credem noi, și deosebirea pe care o prezintă stepa și silvostepa olteană, față de cea a Munteniei, ca și deosebirile ce se remarcă în relieful, clima și vegetația platformei getice din Oltenia față de câmpia înaltă a Munteniei.

Abia în ultimul sfert al secolului al IV-lea, după un secol și jumătate de aclimatizare, dar mai ales presați de huni, purtătorii culturii Sântana de Mureș-Cerneahov (avându-i în frunte pe goți) vor înainta și în zona de dealuri, fiind

11 I. S. Vinokur, *Istoria ta kultura cerniahivskih plemen*, Kiev, 1972, p. 32 și urm. și fig. 1, p. 20.

12 Maria Comșa, *Dacia în epoca lui Constantin cel Mare și a urmașilor săi*, p. 218 și fig. 2.

13 D. Tudor, *La domination romaine au nord du Danube après Aurelien*, în *DR*, 1, 1973, p. 149-161; Tadeusz Zawadzki, *L'idée de la reconquête de la Dacie*, p. 65-68. Octavian Toropu, *Românitatea târzie și străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică (secolele III-XI)*, Craiova, 1976, p. 115, pune problema unui control al imperiului asupra Olteniei. În realitate acest control s-a extins sub diferite forme asupra întregului teritoriu al Daciei preromane, cf. Maria Comșa, *op. cit.*, p. 220-221.

surprinși în Moldova la Izvoare și Bogdănești (jud. Neamț), Moara Nica (jud. Suceava) etc., în Muntenia la Aldeni și Pietroasele (jud. Buzău), Bucșani (jud. Dâmbovița), Mogoșani (jud. Argeș), etc. și doar izolat în Oltenia, de-a lungul Dunării, pe Olt și Olteț. În Transilvania se vor extinde în zona de podiș și de câmpie până în apropiere de Someșul Mare și Someșul Mic și până la Mureșul mijlociu. Pe teritoriul fostei Dacii romane, purtătorii culturii Sântana de Mureș - Cerneahov, în numeroase cazuri, au venit în contact și au conviețuit cu populația locală daco-romană, care într-un timp relativ scurt i-a asimilat¹⁴.

O altă parte a purtătorilor culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, avându-i în frunte pe vizigoți sau ostrogoți, presați de huni, după cum precizează izvoarele scrise, au trecut fie în Imperiu¹⁵, fie în Câmpia Pannonică¹⁶, în felul acesta situația devenind favorabilă nu numai pentru menținerea, dar și pentru expansiunea populației locale în teritoriile stăpânite de cei plecați¹⁷.

Invazia hunilor din anul 375, cu toate că a provocat serioase tulburări, nu a pus capăt definitiv culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, pe teritoriul țării noastre, așa cum s-a crezut. O serie întreagă de așezări și necropole din Muntenia și Moldova, în componența cărora credem că au intrat noi populații, venite din zona nord-pontică, vor continua să persiste până în preajma anului 400, iar unele vor dăinui chiar până în preajma anului 420, poate și mai târziu, după cum o dovedesc fibulele cu semidisc de diferite tipuri și alte obiecte¹⁸.

În ciuda dezastrului pe care l-au provocat, zguduind întreaga Europă, pentru teritoriul României, hunii nu au avut o acțiune catastrofală, fapt care se poate explica prin două situații: în primul rând atacurile și raidurile lor de pradă erau îndreptate împotriva Imperiului roman, iar în al doilea rând, pământul țării noastre, în cea mai mare parte împădurit în epoca respectivă, nu le era accesibil. Desigur că unele tulburări au avut loc și pe teritoriul țării noastre în zonele de stepă, mai ales în Moldova și nord-estul Munteniei, dar în urma acestor evenimente, populația autohtonă nu numai că nu a fost distrusă, ci din contră evenimentele petrecute în anii 375-376 au slăbit puterea politică a goților, obligându-i pe aceștia fie să treacă în imperiu, fie să meargă pe linia Olt-Mureș sau Bistrița Transilvană-Someș în Câmpia Tisei și apoi în Pannonia¹⁹.

Între anii 376-454 în fosta provincie **Dacia**, populația daco-romană, ferită de primul șoc provocat de huni, și-a continuat viața fără tulburări până

¹⁴ *Ibidem*, p. 219.

¹⁵ *Ibidem*, p. 224.

¹⁶ *Ibidem*, p. 225-227.

¹⁷ *Ibidem*, p. 227.

¹⁸ Ion Nestor în *Istoria României*, I, București, 1960, p. 704.

¹⁹ *Ibidem*.

aproximativ în preajma anului 454, anul morții lui Attila și începutul destrămării puterii politice a hunilor în centrul Europei.

La sfârșitul secolului al IV-lea și în prima jumătate a secolului următor continuă încă să mai persiste unele orașe romane ca: Apulum, Potaissa, Napoca, Porolissum, Tibiscum, iar pe malul Dunării Drobeta, Sucidava (Celei) ș.a., centrul de olărie de la Cristești pe Mureș, necropola nr. 1 de la Bratei pe Târnava Mare și altele²⁰.

Populația hunică de origine asiatică era puțină. Diademele cu pietre încrustate (Buhăieni, Gherăseni, Dulceanca etc.) specifice epocii hunice se întâlnesc doar în zona de stepă din Muntenia și Moldova, iar tipicele cazane de cult au apărut în principal pe linia Dunării (Hotărani, Desa, Sucidava-Celei, Boșneagu) și doar ca excepție în interior datorită unor raiduri de pradă.

În locurile inaccesibile lor hunii percepeau tribut (în produse și oameni care să servească în oaste), de la populația romanică prin șefi militari aflați în solda lor (ostrogoți sau alani, aclimatizați în zonele împădurite sau accidentate, cum era și teritoriul țării noastre), care aveau la dispoziția lor și un anumit număr de oșteni. Acestor conducători “regionali” și celor din preajma lor le aparțin obiectele de aur și argint, descoperite la Călnău (jud. Buzău), Chiojd (jud. Prahova), Brașov, Cepari (jud. Bistrița Năsăud), Conțești (jud. Botoșani), Rotopânești (jud. Suceava), Dumbrăvioara (jud. Mureș), primul “tezaur” (=mormânt princiar) de la Coșovenii de Jos (jud. Dolj), al doilea tezaur de la Șimleul Silvaniei (jud. Bihor), tezaurul de la Tăuteni (jud. Bihor), fibulele de la Laz, Bratei, Arad, Valea lui Mihai, Dindești, Oradea, Periam, Pecica, Izvin, etc. Recent, tot în perioada hunică a fost datat și celebrul tezaur de la Pietroasa. În afara obiectelor de aur și de argint, aparținând unor căpetenii mai mari sau mai puțin importante, există și descoperiri mai modeste, cum sunt fibulele de la Oradea, Ghenci (jud. Satu Mare), Roman, aparținând unor ostrogoți, necropola ostrogoto-alanică de la Botoșani “Dealul Cărmidăriei” sau grupul de morminte de la Oradea, Biharea și Cluj. Toate acestea aparțin populațiilor venite în trena hunilor și aflate în solda lor²¹.

20 Maria Comșa, **Considerații cu privire la obștea sătească locală de pe teritoriul Romaniei în sec. III-IV**, în *Muzeul Național*, III, București, 1976, p. 219-220 și bibliografia indicată acolo. Pentru Oltenia cf. D. Tudor, *Oltenia Romană*, III, București, 1968, p. 425-460.

21 Pentru descoperirile din secolul al V-lea (inclusiv cele de după anul 454) cf. Radu Harhoiu, *Das norddonauländische Gebiet im 5. Jahrhundert und seine Beziehungen zum spätromischen Kaiserreich*, în *Die Völker an der mittleren und unteren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert*, Wien, 1980, p. 101-115; Idem, *The fifth Century a.b. Treasure from Pietroasa Romania in the light of recent research*, în *British Archaeological Reports*, Supplementary Series, 24, Oxford, 1977.

După zdrobirea puterii politice a hunilor în anul 454 și restabilirea **limes**-ului de la Dunărea de Jos de către Imperiul se resimte o reînviore a romanității din nordul Dunării. În acest timp populația autohtonă se dezvoltă sub o puternică influență bizantină.

Judecând după ultimele date arheologice, credem, că în a doua jumătate a secolului al V-lea și în prima jumătate a secolului al VI-lea, Oltenia, estul Banatului, sudul Transilvaniei, zona sudică a Munților Apuseni până la râul Arieș, respectiv o bună parte din fosta provincie Dacia, se afla (ca și mai înainte în vremea împăratului Constantin cel Mare) chiar sub un fel de control al imperiului bizantin²².

În a doua jumătate a secolului al V-lea, în părțile din nord-vestul țării, o nouă populație germanică, gepizii, eliberați de sub dominația hunică, și-au întins dominația asupra câmpiei din vestul și nord-vestul României, iar în preajma anilor 470-480 intră și în Transilvania, în timp ce Imperiul bizantin și-a exercitat în continuare influența în zona extracarpatică, Banat și Transilvania.

Datorită contactului cu populația autohtonă din Dacia și din vestul țării, în mediul gepidic apare ceramica cenușie, lucrată din pastă cu nisip, ornamentată cu câteva linii orizontale sau linii orizontale și în val. De asemenea, ceramica cu decor șampilat reflectă cel puțin în parte, dacă nu în totalitate, o tradiție romană provincială. După cucerirea orașului Sirmium în anul 471, elementelor de origine dacică și celor de tradiție romană, originare din fosta provincie Dacia, li se adaugă și elemente romane provinciale de origine panonică²³.

După cum se știe în anul 568 puterea politică a gepizilor a fost zdrobită de avari. Noua situație se reflectă prin prezența în zona de câmpie din vestul țării (mai ales în secolul al VII-lea) a unor morminte de înhumăție aparținând perioadei primului kaganat avar. Avarilor însă, populație de călăreți nomazi, nu le era accesibil terenul accidentat și împădurit al Transilvaniei, teritoriu stăpânit mai înainte de gepizi, el urma să fie dominat de ei, după învingerea acestora. Pentru a putea face față acestei situații avarii au mutat aici diferite populații germanice, supuse lor, originare din zona est merovingiană, alamano-francă și longobardă. Coexistența dintre germanici și populația autohtonă este dovedită prin prezența ácelor de păr în formă de **stilus**, descoperite în necropola de la Band și în așezarea de la Morești. Tot de populația locală legăm catarama în formă de cruce de la Bratei. De asemenea unele din mormintele creștine de la Bratei,

22 Maria Comșa, **Romans, Germans et Slaves dans le territoire de la Roumanie aux VI-VII siècles**, în *Zbornik Narodnog Muzeja*, IX-X, Beograd, 1979, p. 103-104.

23 *Ibidem*, p. 104-105.

juducând după forma cruciulițelor descoperite în cadrul inventarului lor, înclinăm a le atribui autohtonilor²⁴.

Germanicii, noi veniți, cărora sporadic li s-au alăturat elemente turanice (cutriguri) și slave, au trăit alături de populația locală și de rămășițele populației gepidice, ajungându-se în cele din urmă la o fuziune între elemente etnice de origini deosebite și la unificarea trăsăturilor generale ale culturii materiale.

În timp ce în zona intracarpatică a României în secolele VI-VII au apărut sau s-au așezat în parte diferite populații germanice, în zona extracarpatică sunt menționați la Dunărea inferioară primii slavi în jurul anului 527, după care vor urma alte grupuri, venite independent sau sub presiunea avarilor (atât în 567, cât și în anii 670-680)²⁵.

Diferitele grupuri de slavi vor coexista în cadrul acelorași așezări alături de populația locală romanică. Această situație se reflectă din punct de vedere arheologic printr-o cultură mixtă în care elementele de tradiție dacică și romană provincială coexistă cu cele de tip slav, constatate atât în ceea ce privește anumite detalii ale locuințelor, a instalațiilor de foc, cât mai ales în ceramică, în riturile și în ritualurile funerare. În cadrul acestei culturi se resimte și influența bizantină timpurie de la Dunărea de Jos, sesizabilă mai ales în ceramică și în anumite tipuri de podoabe. Populația autohtonă a folosit amforele de tip bizantin (sec. VI), monedele bizantine de bronz și mai ales obiectele creștine, cum sunt crucea de la Davideni (jud. Neamț), opaițul creștin de la Luciu (jud. Ialomița), tiparele de cruci de la Olteni (jud. Teleorman), București – Străulești, Budureasca (jud. Prahova), Traian (jud. Bacău), Botoșana (jud. Suceava) ș.a.

Trebuie să menționăm că slavii, care în teritoriul lor de baștină ocupau zone de silvo-stepă, de podiș, și de bălți, ajunși pe teritoriul țării noastre au căutat să se așeze tot în silvo-stepă, podiș și în preajma bălților. În zona împădurită mai accidentată ei nu intră decât în cazuri speciale, pentru obținerea sării și eventual forțați de împrejurări (dislocați de alte populații în migrație).

Odată cu evenimentele din anii 670-680 în urma cărora ia ființă, în câmpia panonică cel de al doilea kaganat avar, ultimele elemente germanice din centrul Transilvaniei dispar, în locul lor între Mureș și Târnava Mică, în zona câmpiei Turzii, Teiuș, apar grupuri de populații de stepă, iar în restul teritoriului Transilvaniei alături de autohtoni apar slavi din preajma cotului Dunării mijlocii sau de la nord-est de Carpați²⁶.

24 Maria Comșa, **Romans, Germans et Slaves**..., p. 106-107.

25 **Ibidem**, p. 109-114. Pentru direcțiile de deplasare ale diferitelor grupuri de slavi cf. Maria Comșa, **Die Slawen im karpatisch-donauländischen Raum im 6. 7. Jahrhundert**, în *ZfA*, VII, 1973, 2, p. 197-228.

26 **Idem**, **Romans**..., p. 113-115.

Continuitatea elementului romanic din complexele mai vechi de tip Band-Noșlac, la acestea mai noi este dovedită prin menținerea unor tipuri ceramice de caracter autohton, lucrate la roată rapidă (Culciu Mare, Gâmbaș, Aiud, Teiuș, Țaga, Bezid, Sălașuri, Filiași, Cipău, Sf. Gheorghe și altele)²⁷.

Spre deosebire de epoca precedentă, după anul 680, contactul dintre autohtoni și slavi s-a petrecut pe o arie mai largă.

Între cele două elemente etnice a început (iar în regiunile în care slavii se așezaseră încă în secolul al VI-lea, a continuat) o fuziune, care în cele din urmă s-a sfârșit prin asimilarea slavilor de către populația de limbă romanică. Faptul că acest proces s-a petrecut aproximativ uniform pe întreg teritoriul țării a avut o însemnătate deosebită pentru unitatea etnică și de limbă a poporului român²⁸.

În urma studierii direcțiilor de deplasare a populațiilor în migrație, a teritoriilor în care apar urmele culturii lor materiale și a raporturilor avute cu autohtonii se desprind o serie de concluzii deosebit de importante²⁹.

În general constatăm că populațiile nomade ajunse în diferite perioade pe teritoriul țării noastre (sarmați, huni, avari, etc.) pot fi identificate pe baza culturii materiale specifice lor numai în zona de stepă, rar la limita dintre stepă și silvo-stepă.

Populațiile sedentare (goți, slavi, etc.) s-au așezat în regiunile de silvo-stepă și de podiș, alături de localnici, adeseori conlocuind cu ei. Datorită modului de trai apropiat s-au stabilit legături mai strânse, care în cele din urmă au dus la asimilarea noilor veniți³⁰.

Nu lipseau nici legăturile autohtonilor cu populațiile nomade, dar cu aceștia localnicii întrețineau relații mai ales economice³¹. Asimilarea rămășițelor acestor populații a fost posibilă abia după ce ei s-au sedentarizat³², proces care a început la limita dintre silvo-stepă și stepă.

Pe baza arealului de răspândire a culturii materiale specifice pentru fiecare din populațiile în migrație amintite mai sus, constatăm că nici una din ele, ajunsă în zona carpato-dunăreană, fie cu mod de trai nomad, fie semisedentar sau seden-

27 *Ibidem*, p. 114.

28 *Ibidem*, p. 114-115.

29 Mărturisim că ideea raportului om-natură și rolul pe care l-a jucat mediul înconjurător în diferitele perioade istorice în formarea relațiilor sociale ne-a preocupat încă din anul 1973. Cu acel prilej și apoi în anii 1981, 1982 și 1983 în alte trei comunicări, susținute la Pitești în cadrul societății "Ecosinteze și etnosinteze carpatine" (rămase nepublicate), au fost formulate unele concluzii pe care le-am expus și în această lucrare.

30 Maria Comșa, *Sur le caractère de l'organisation sociale-économique et politique sur le territoire de la Roumanie durant la période de passage à la féodalité*, în *NEH*, IV, 1970, p. 334-335.

31 *Ibidem*, p. 37-38.

32 *Ibidem*, p. 37.

tar, nu a ocupat efectiv întregul teritoriu actual al României. Acest lucru se explică, după noi, prin faptul că noilor veniți nu le era accesibil terenul accidentat (platformă înaltă, dealuri, regiuni piemontane și montane), acoperit de păduri dese.

Populația autohtonă, din contră, era formată din oameni care trăiau în locuri împădurite, fie că acestea se aflau în zonă de șes, dealuri, piemontană sau de munte, precum și în zonele împădurite (zăvoaie, lunci) din preajma râurilor mari și a bălților, în special a bălților Dunării.

Românii în mileniul I al e.n. nu au locuit în stepă, dar aveau anumite drumuri de legătură, pe văi mai împădurite cum au fost valea Vedei, a Argeșului sau valea Ialomiței³³ prin care treceau curent până la Dunăre și chiar până la Marea Neagră.

Dacă pentru Români nici în vechime și nici în timpurile mai noi nu constituia o problemă trecerea Carpaților dintr-o parte pe versantul celălalt, dintre populațiile migratoare numai goții și alte populații aflate în trena lor și mai târziu slavii au trecut în Transilvania prin câteva pasuri mai accesibile din Carpații de curbură și din Carpații Orientali. Aceste treceri însă au fost forțate din cauza presiunii pe care au exercitat-o hunii asupra cetelor de goți și mai târziu avarii asupra slavilor.

În ceea ce privește populațiile nomade (sarmați, huni, avari, etc.) acestea au trecut Carpații în Câmpia Pannonică pe un drum mult mai accesibil, prin nord, prin pasul Laborecke (Vereczke) sau pe Valea Vistulei superioare și a râurilor Bećva-Morava.

Datorită configurației terenului partea cea mai puternic romanizată a populației autohtone (respectiv Banatul de est, Transilvania de sud și vest, Oltenia și vestul Munteniei) au fost cele mai ferite de loviturile populațiilor migratoare. Populația puternic romanizată din regiunile amintite mai sus menținându-se, în bună parte, datorită condițiilor naturale, a determinat romanizarea treptată a dacilor și carpilor din zonele învecinate, elementul autohton devenind astfel capabil să asimileze populațiile nou venite, care în urma invaziilor succesive au mai rămas pe teritoriul țării noastre. La această situație se adaugă și **interesul pe care-l manifesta Imperiul roman și apoi bizantin timpuriu față de fosta provincie Dacia** reușind în vremea lui Constantin cel

33 Văile împădurite ale râurilor Argeș și Ialomița au constituit încă din vremea geto-dacilor adevărate căi de comunicație și drumuri comerciale între Carpați și Dunăre. Ele brăzdau stepa nelocuită sau locuită vremelnice de populații nomade (scite sau sarmate), cf. Vasile Pârvan, *Getica, o protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 175-177 și p. 217-219; Maria Comșa, *Valea Ialomiței drum de legătură între Carpați și Dunăre în epoca feudalismului timpuriu*, comunicare, rămasă inedită, susținută la Sesiunea de comunicări, organizată de "Muzeul Agriculturii" din Slobozia, 18.XII.1982.

Mare să recucerească o parte a acestei provincii și să supravegheze în vremea împăraților Constantin cel Mare și Justinian întregul teritoriu de la nord de Dunăre al fostei Dacii preromane³⁴.

Trebuie să măi atragem încă atenția asupra faptului că în afara zonelor de stepă și silvo-stepă, reprezentate mai sus, în care avem de a face în general cu o populație amestecată și în care evenimentele politice au provocat în diferite perioade tulburări, uneori chiar dislocări de populații de o mai mică sau mai mare amploare, în zonele împădurite de deal, piemontane și mai ales în numeroasele depresiuni intracarpate populația locală daco-romană, devenită romanică și apoi românească, și-a continuat traiul aproape nestingherită.

Datele lingvistice, antropologice și etnografice dovedesc din plin vechimea acestei populații autohtone în zonele de deal și de munte, zone inaccesibile populațiilor în migrație.

Considerăm că populația romanică și apoi românească, care a reușit să se mențină în depresiunile intracarpate, în platforma getică (câmpia înaltă a Olteniei), în zonele de deal din vestul Munteniei, în bălțile și Delta Dunării a constituit un permanent rezervor de repopulare și în același timp de romanizare a populației amestecate din câmpie, rărită în urma distrugerilor repetate provocate de invaziile migratorilor.

În felul acesta se poate explica de ce populația autohtonă latinofonă a reușit nu numai să se mențină în spațiul carpato-dunăreano-pontic, dar a găsit și rezervele necesare ca, în condiții deosebit de grele și complicate, să-i asimileze pe cei cu care a conviețuit în diferitele perioade ale mileniului I p.C.

34 Cf. mai sus notele nr. 13 și 22.

Le rôle du milieu naturel (monts, forêts, lacs) pour la mention de l'élément autochtone au nord du Danube pendant les III-e – VII-e siècle P C

Résumé

Après un bref aperçu sur les lieux préférés par les Géro-Daces (plaines, collines, montagnes couverts par des forêts) l'auteur analyse les lieux occupés par les peuples en migrations. Les Sarmates et les Avars ont préféré les steppes tandis que les Goths et les Slaves ont préféré les lieux boisés de même que la population autochtone daco-romaine ou romaine.

L'invasion des Huns qui a provoqué des ravages en Europe centrale, pour la population autochtone qui a occupé les lieux avec de grands forêts, inaccessible aux peuples nomades n'avait pas des conséquences catastrophiques. À l'abri des forêts la population autochtone a survécu presque sans problèmes.

Après la chute du pouvoir des Huns en Europe Centrale dans le territoire nord-danubien surtout sur le territoire de l'ex Dacie on observe un réveil de la romanité pas seulement au sud du Danube mais au nord de ce fleuve aussi, l'empire manifestant un intérêt à part pour ce territoire.

En ce temps on observe de même des contacts des autochtones avec les Gépides et avec des petits groupes des Avars en Transylvanie et les premières tribus slaves dans la zone extracarpatique (Olténie, Munténie, Moldavie).

Après les années 670-680 on constate des contacts des autochtones avec les Slaves et quelques petits groupes des Avars surtout dans la zone de la ville actuelle Teiuş.

On doit souligner qu'aucune peuplade en migration n'a pas habité la zone collinaire et les montagnes, territoire qui a constitué le berceau de la population autochtone romaine.

L'auteur considère que la population autochtone romaine et ensuite proto-romaine qui a occupé les montagnes, les hautes collines, les zones des lacs du Danube et auprès de la Mer Noire a constitué le réservoir pour la repopulation périodiques des territoires dévastés par les peuples migratoires. Ainsi on peut expliquer pas seulement la survie de la population autochtone romaine et ensuite proto-romaine mais sa capacité d'assimiler les restes de nouveaux venus dans le territoire carpatho-danubien-pontique.